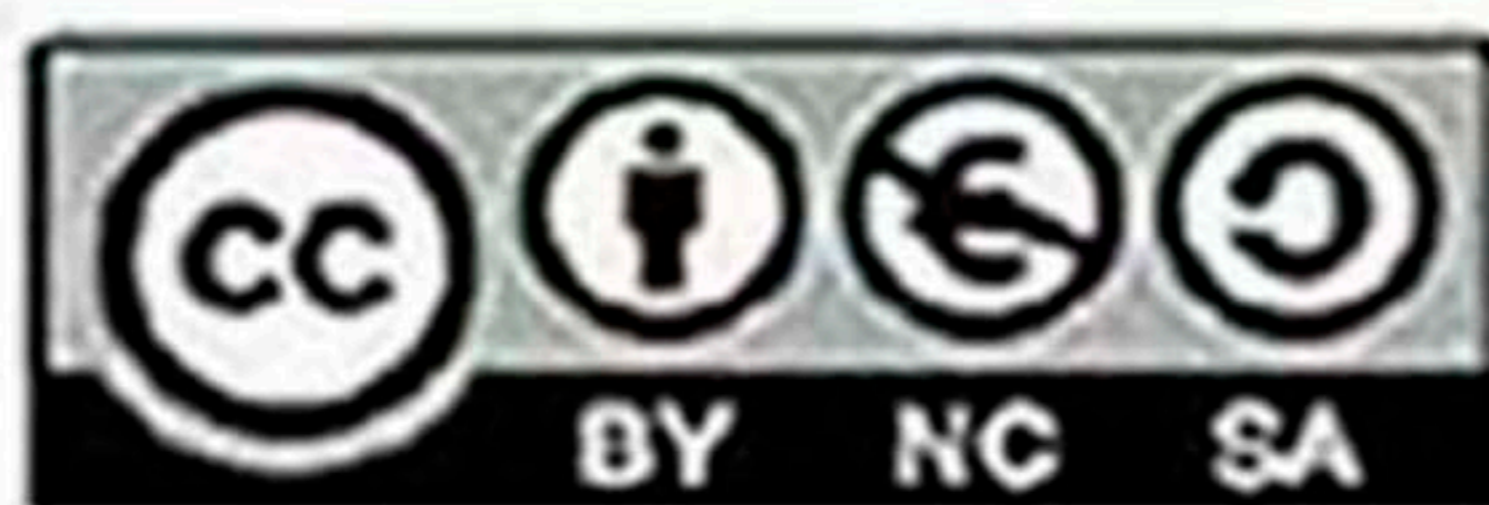

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերմագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

սպասման է և տարածել նյութը ցանկացած մեդիայով կամ կրիչով
մեջբերել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1932

Հ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ճ

1512 - 1932

655

Զ - 36

Կառնիք

1932

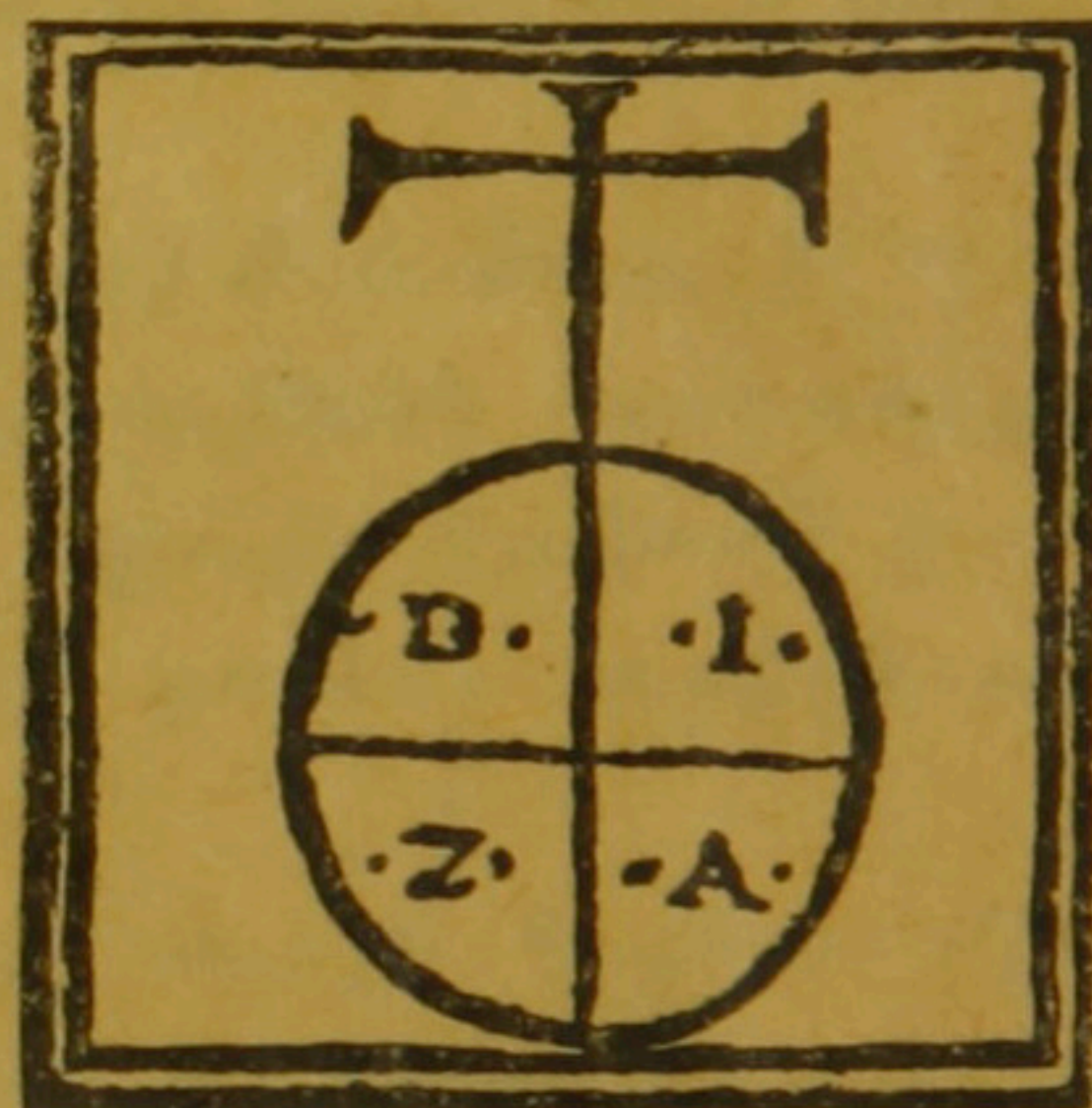
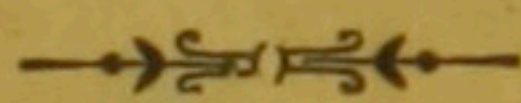

Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն 1512 - 1932

Վ Ա Հ Ա Ն Զ Ա Ր Դ Ա Ր Ե Ա Ն

Հ Ա Յ Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ

Ա Ի Ա Ջ Ի Ն Հ Ա Յ Տ Պ Ա Գ Ր ՈՒ Թ Ի Ի Ն Ը

ԲՈՎ Ա Ն Գ Ա ԿՈՒ Թ Ի Ն

- 1.— Հենց Կիւրեակերկ
Տպագրութեան Հայրը 4 Լուսասիւպ պատկեր
- 2.— Առաջին Հայ Տպագրիչ Յակոբ 25 " "

Լուսանկարներ — Կիւրեակերկի, իր սպարանին
 եւ իր ընկերներուն ու արձանին:
 Լուսանկարներ — Մեղաւոր Յակոբի, Վենետիկի
 Դուխին, իսպաղանի սպարանի
 մը եւ Առաջին սպուած զրբերէն կօեր:

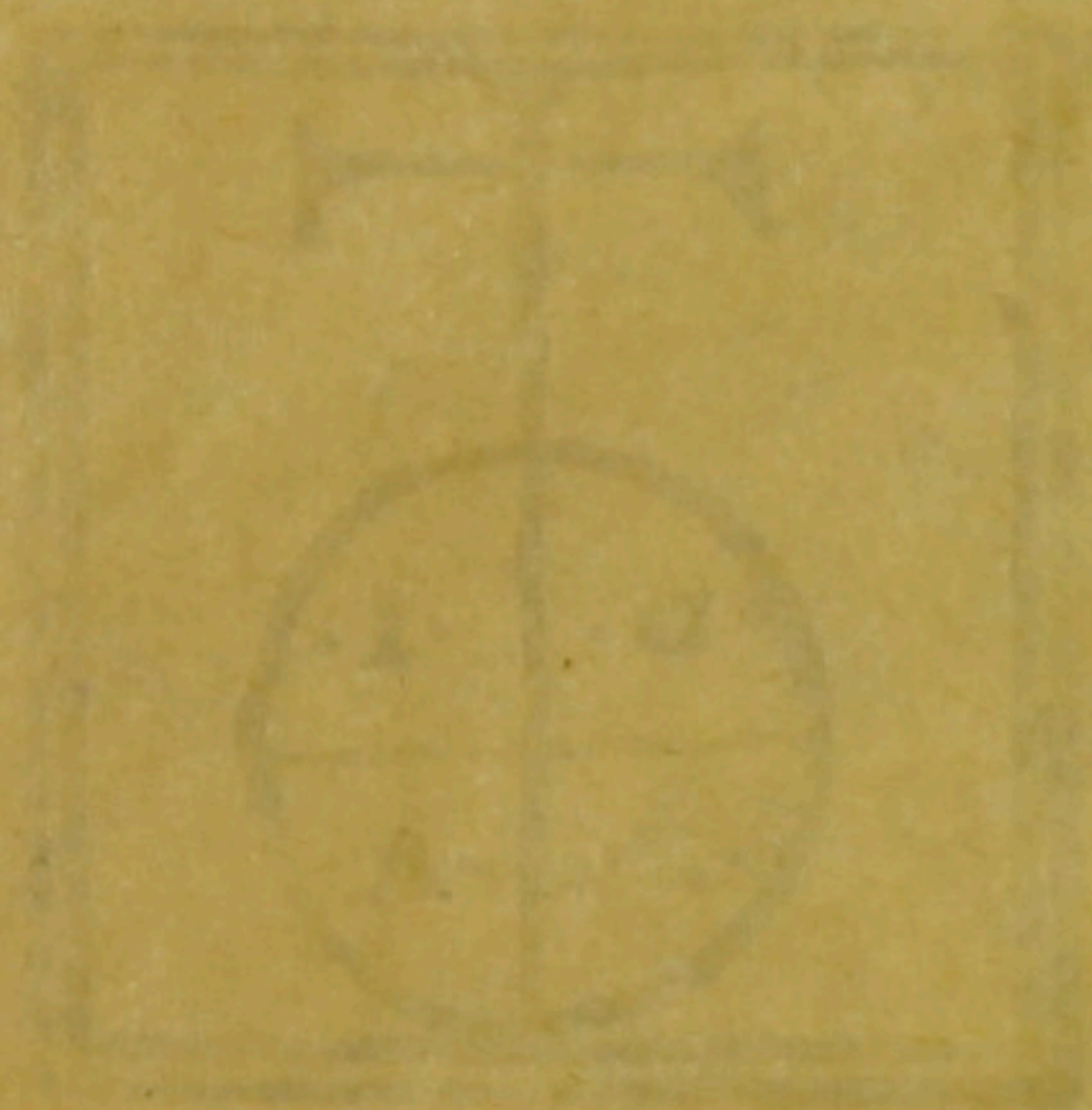
Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն Մ Ա Տ Ե Ն Ա Շ Ա Բ Թ Ի Ի Ը

Գ Ր Ա Տ ՈՒ Ն

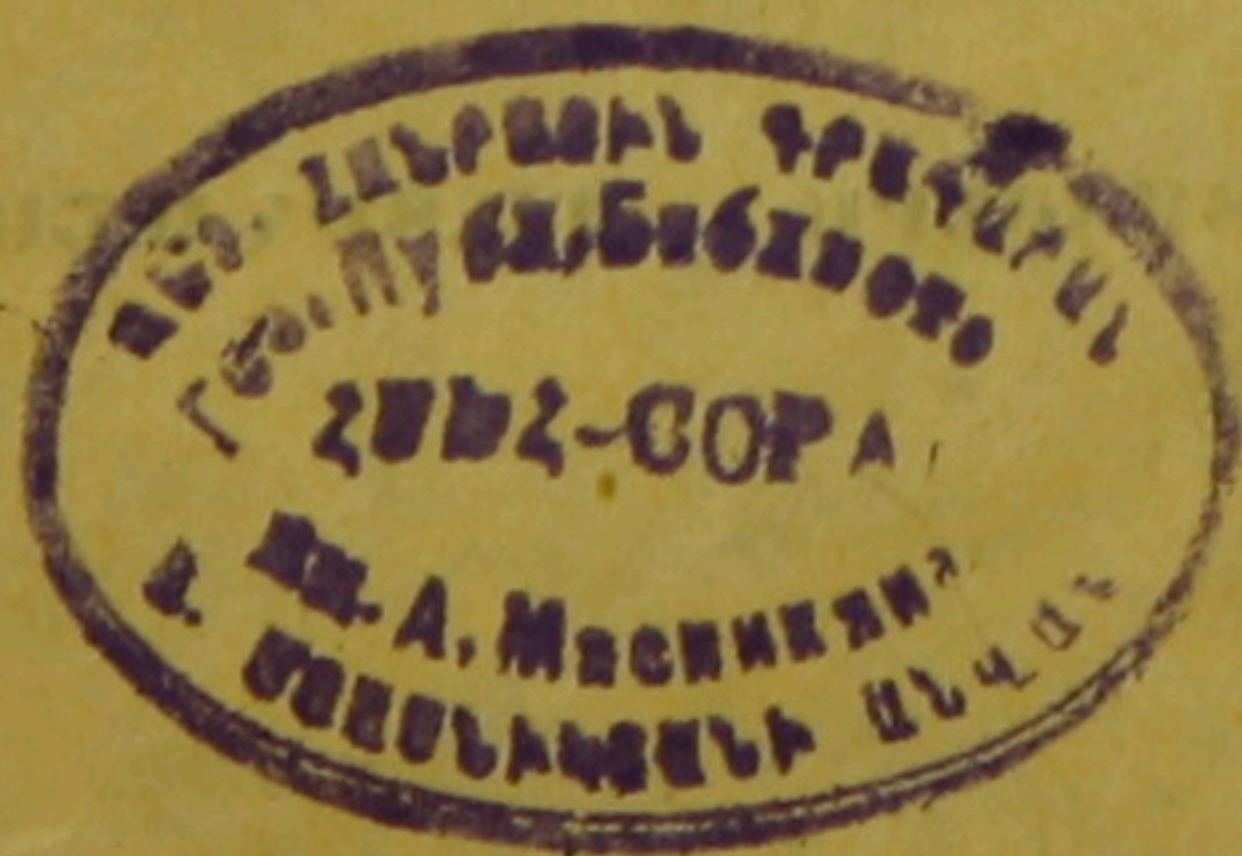
Վ Ա Հ Ա Ն Զ Ա Ր Դ Ա Ր Ե Ա Ն

655
9-36

~~215-uk~~
9

111726-42

3125

39

655

215

2-36

այս

ՀԱՅ ՎԵՆԵՏԻԿ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԷՆՍ ԿԻԻԹԵՆՊԵՐԿ

Հէնս Կէնսֆլէիս Կիւթէնպէրկ՝ տպագրութեան հնարիչը ծնած է 1400 թուականին Մայենա քաղաքին մէջ, 1420ին իր ծննդավայրին մէջ պատահած քաղաքական պատերազմներէն փախած ու ապաստանած է Սթրազպուրկ ուր զայն կը գտնեն 1434ին, հարուստ և տէրը տպարանի մը: 1438ին գործերու չգոյութեան և պարտքերու

ՀԷՆՍ ԿԻԻԹԵՆՊԵՐԿ

1

Տպագրութեան Հայր

Յիսուսկարան 6

պատճառաւ կը ձերբակալուի և կը վերադառնայ իր ծննդավայրը:

1450 թուին ընկերակցութեամբ ժան Ֆիւսթ անուն մէկուն տպարան մը կը հիմնէ ուր կը տպագրուի Աստուածաշունչ մը:

Բայց իր ընկերը ժան Ֆասսսթ Կիւթէնպէրկի տպագրութեան գաղտնիքը արգէն սորված դուրս կը նետէ զայն և կը շարունակէ գործել ուրիշի մը հետ:

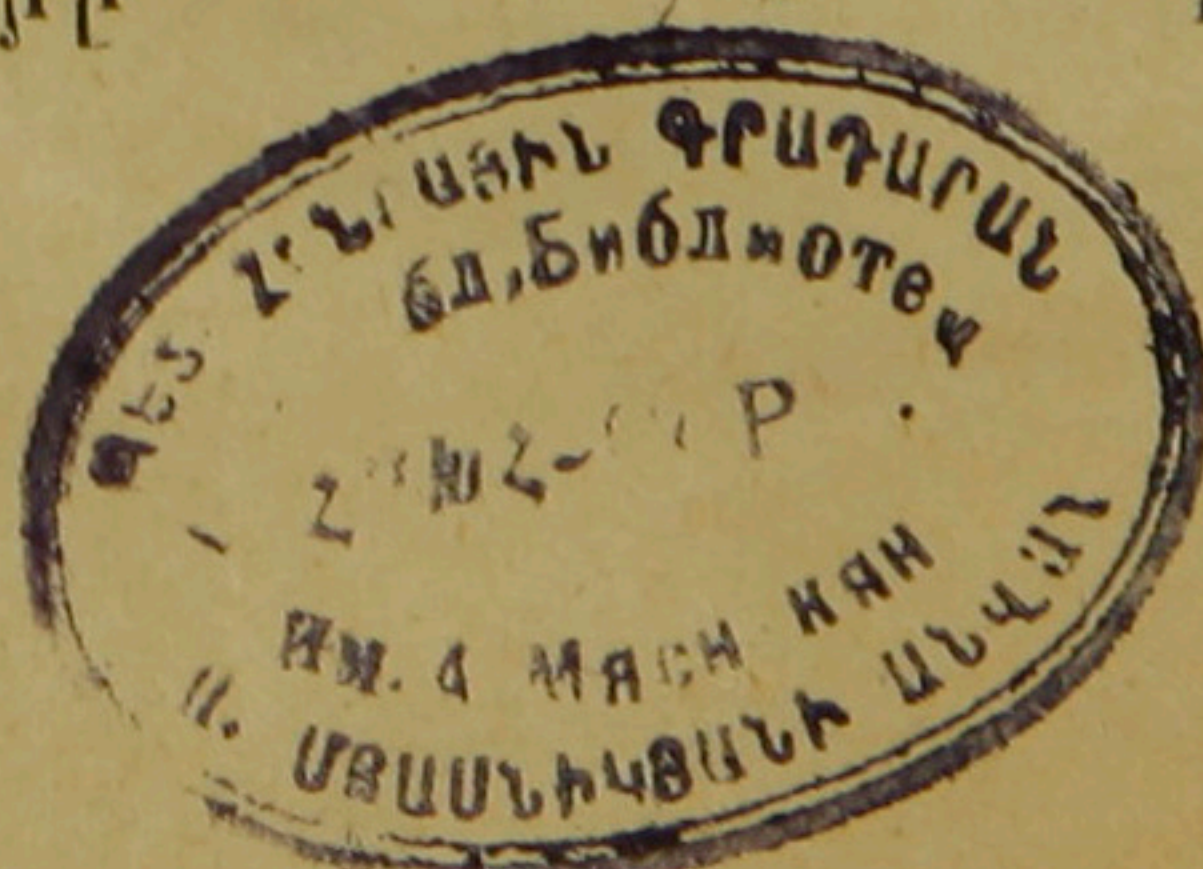
Կիւթէնպէրկ աւելի համեստ միջոցներով կը սկսի մինակը գործել փոքրիկ տպարանով մը որը կը շարունակէ իր կեանքի մինչեւ վերջի օրերը:

Կիւթէնպէրկ 1468ին կը մեռնի թշուառութեան մէջ: Այդ թուականէն ի վեր ամէն հարիւր տարին անգամ մը Գերմանիա մեծ շուքով կը տօնէ տպագրութեան համեստ հնարիչին մահ-

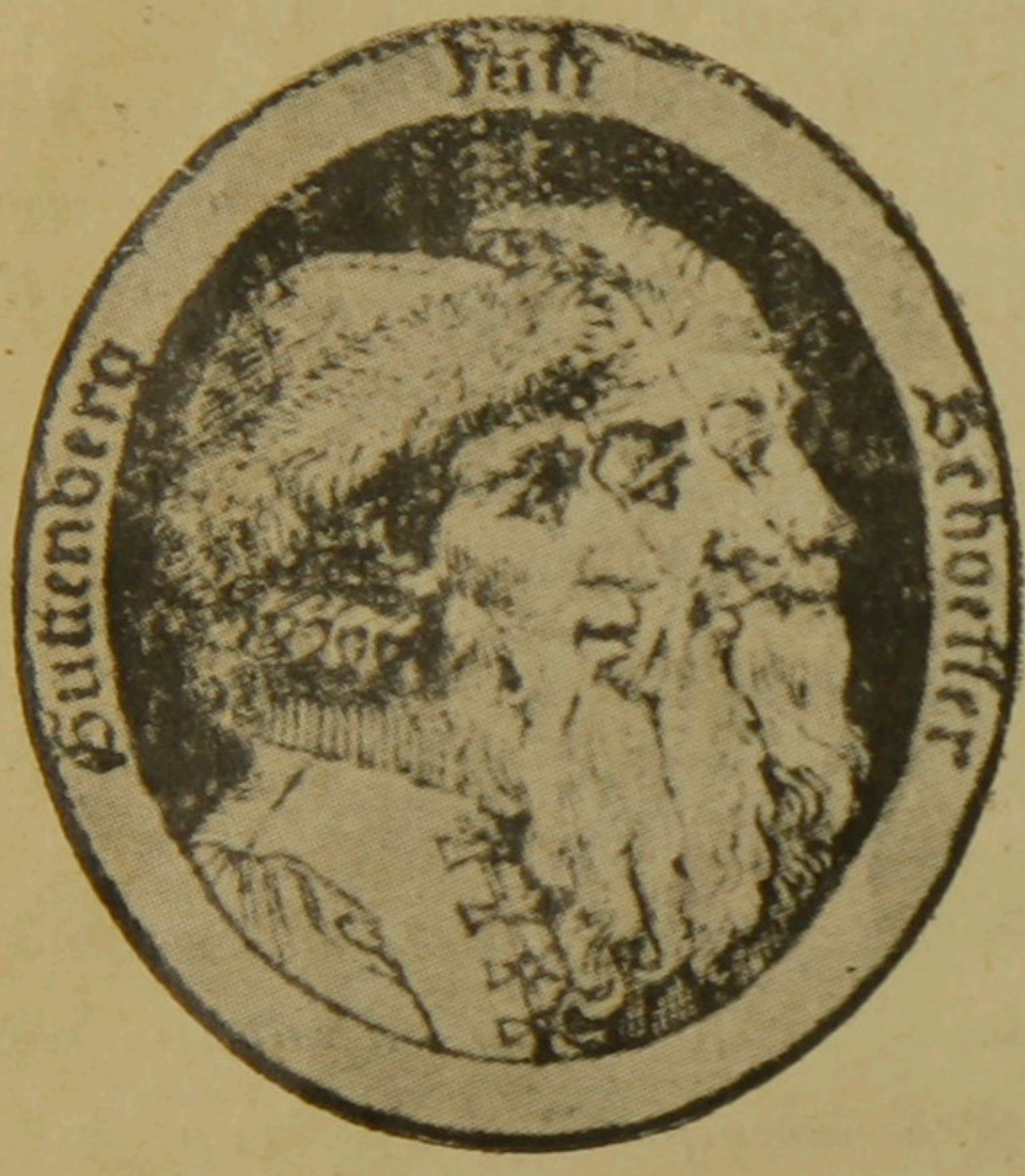

2

Կիւթէնպէրկի Տպարանը

ուան ատրեդարձը: Առկէ զսա զա-
 նագան երկիրներու մէջ շինած են Կիւ-
 թէնպէրկի արձանները՝ որոնց ամե-
 նամեծը կը գտնուի իր ծննդավայրին
 Մայանսի մէջ, ուրիշ մը շինուած 1840
 ին Սթրազպուրկի մէջ, իսկ 1852 ին
 Բարիզի մէջ, գործը ծանօթ արձանա-
 գործ Տաւիտ Տանկէրի:

3 Կիւթենպէրկի, Ֆաուսթ եւ Շեօֆլեր

4 Կիւթենպէրկի արձանը
 Սթրազպուրկի մէջ

ՀԱՅ ՎԵՆԵՏԻԿ

**ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ՏՊԱԳՐԻԶ
 ՅԱԿՈՐ**

1512—13

Հայոց յարաբերութիւնները Վե-
 նետիկի հետ շատ հին ատեններէ կ'սկը-
 սին: Ռուբինեանց ժամանակէն սկսեալ
 հայերը առեւտրական յարաբերութիւն-
 ներ ունեցած են Վենետիկի հասարա-
 կապեաութեան հետ: 1253էն ի վեր
 հոն գոյութիւն ունէր «Հայոց Տունը»

որ հաստատուած էր Մաւրօ Միանի ա-
 նան հայտէր Բատրացիէ մը: Այդ
 Տունը իջեւանն էր հայ ստիւաթիւ
 գաղութին, որոնք կը զիմէին Տօներու
 քաղաքը, առեւտրական գործերով:
 Այդ հայերէն մէկն էր Յակոբ որ
 ուշագրաւ զարգացման մը համող տը-

Մ Ե Ղ Ա Պ Ա Ր Տ Յ Ա Կ Ո Ր

5 Հայ Տպագրութեան Հայրը

պագրական արուեստին հետաքրքրուած գաղափարը կ'ուճենայ տպել հայերէն գրքեր (1512) ու կը դիմէ նոյն ատենուան դուքսին՝ Լէօնարտօ Լօրէտանօի (Leonardo Loredano) ուրկէ հրաման կը ստանայ հայերէն գրքեր տպելու և կը տպագրէ 5 գրքեր Zuan Andreaի տպարանին մէջ (տես Storia della di Littratora Italiana 1900 Torino—Storia dei dogi dei Venezia da Antonio Nadi) և ստոր համար է որ Յակոբի տպարանին նշանագրոջմն է D. I. Z. A:

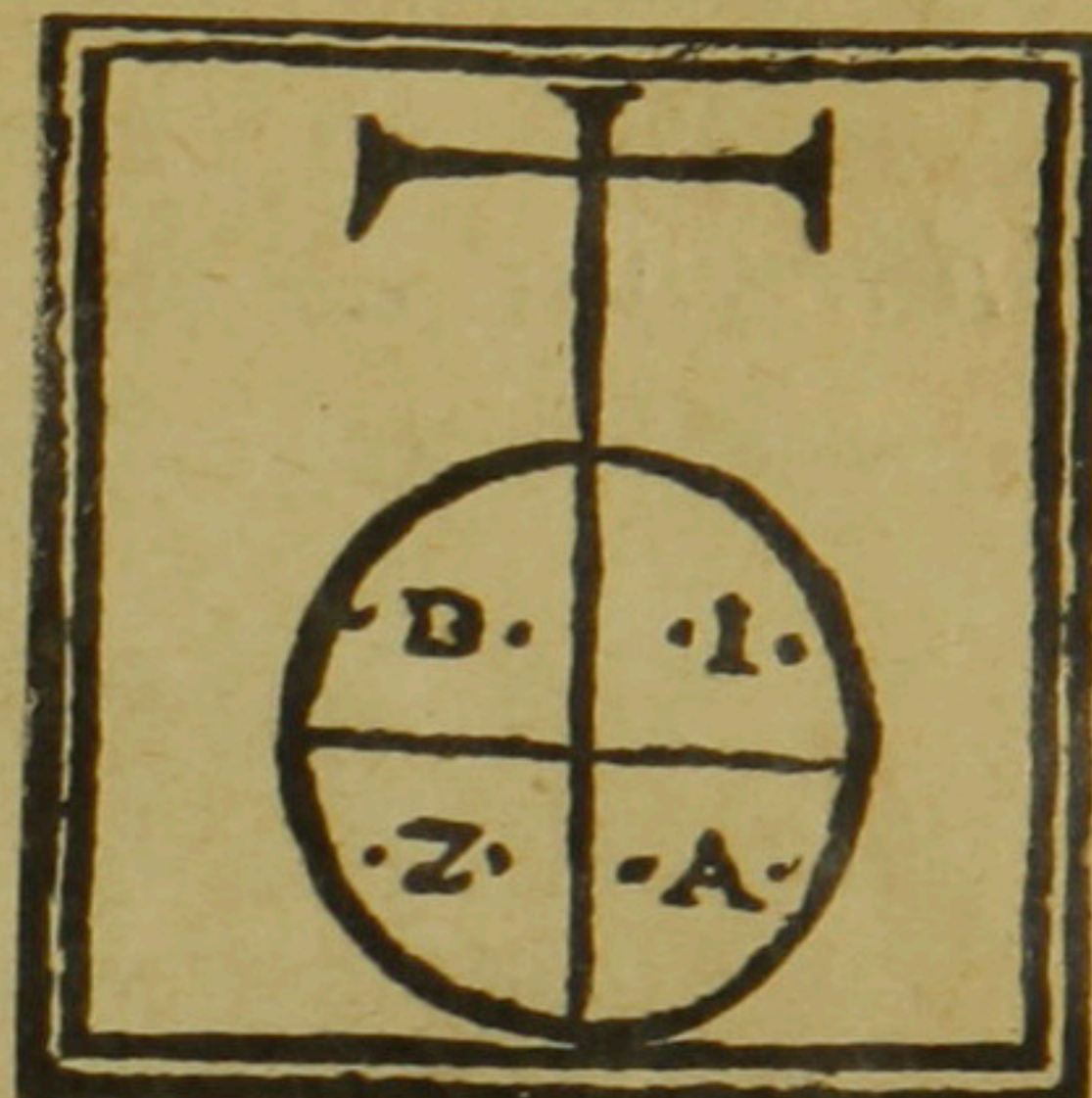
- D Աստուծոյ ծառայ Dio Servium
- J Յակոբ Jacobus
- Z Ջուան Zuan
- A Անտրէա Andrea

Zuan Andrea անուն տպարան մը գոյութիւն ունեցած է Վենետիկի մէջ, ինչ որ կարգացինք յիշեալ իտալերէն գրքերուն մէջ:

Այս Zuan Andreaն միանգամայն նշանաւոր փորագրիչ մ'է եղէր, և ունեցած շատ նուրբ աշխատութիւններ: (Histoire de la gravure sur Bois par

Ambroise Firmen didot էջ 104):

Առաջին տպուած գիրքը Պարզատուճար որ կը բաղկանայ 59 էջերէ, սոյն գրքէն 3 օրինակներ կան 2ը Վի-

6 Նշանագրում Յակոբի սպած գրէրուն

եննայի մասենադարանին և մէկ հասալ Երուսաղիմայ Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ:

Երկրորդ գիրքն է Խորհրդատետր և Պատարագ Յս. Քրիստոսի անունով տպեալ 1513ին նոյն քաղաքին և նոյն տպարանին մէջ:

Կը գտնուին մէկ օրինակ Վենետիկ և մէկ օրինակ Վիեննա Միլիթարեանց և Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց և հաս մ'ալ հանգուցեալ Տրդատեպ. Պալեանի քով (Իզմիրի հրդեհին այրած):

Չորրորդ գիրքն է Տաղարան որ կը ներկայացնէ մեզ 16րդ դարէն շարք մը ժողովրդական երգատացներ, որոնցմէ քանի մը հասը բաւական անուն մը թողած են՝ իբր բանաստեղծ, այս երգատացները մեծ մասամբ հոգեւորականներ էին, բայց կային նաեւ աշխարհականներ ալ, ժողովրդական գրականութեան պահանջը այնքան զգալի դասցած էր որ երգատաց հոգեւորականները, մէկ կողմ թողլով հոգեւորական գործերը կ'երգէին գինի և սէր, սոխակ ու վարդ, ի հարկէ ժո-

ղովրդեան հասկանալի լեզուաւ՝ աշխարհաբառով:

Ահա այդ տեսակ երգերու ժողովածոյ մ'էր Տաղարանը որուն երգերուն մեծ մասը Յովհաննէս վ. Թլկուրանցիի գործերն են (սպա կաթողիկոս Կիլիկիոյ):

7 18րդ դարու իսպախական սպարան մը

Թլկուրանցի եռանդոտ երգիչ մ'էր, սէր և գինի կ'երգէր երբ աշխարհական էր, բայց հոգեւորական ըլլալով բողոքեցաւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսական աթոռը, որ օծուելէն ետք իր բանաստեղծական եռանդը թէև փոխեց սիրայինէ խրատականի, բայց ստիկոպատճառ մը չեղաւ որ 70 տարեկանին նաեւ չգրէր սիրային երգեր:

8

Լօրանսօ Լօրենսանօ
Դուխս Վենետիկի

որուն հրամանաւ սպուեցան հայերէն առաջին գիրքերը

Թլկուրանցի վախճանեցաւ 1525ին և որովհետև անոր երգերը 1513ին հրատարակուեցան, անիկա կ'ըլլայ առաջին հայ հեղինակը, որուն գրութիւնները տպուած էին իր կենդանութեան ժամանակ:

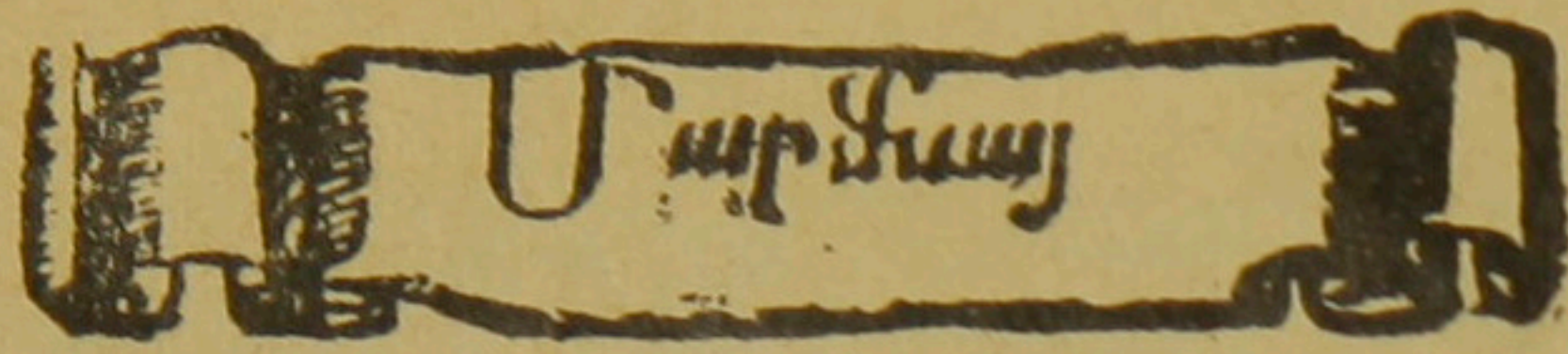
Տաղարան կը գտնուի Վիեննա և Երուսաղէմ: Ունէր նաեւ Տրդատ եպ. և ունէի նաեւ ևս, այս վերջին երկուքն ալ կորսուած են:

Ուրեմն արդէն տպուած գրքերը Աղթարք և Ուրբաթագիրք սրանք մութ գործեր էին միջնադարեան նախապաշարուած ազիտութեան մէջ կաշկանդուած մարդուն: Սատանաները և դեւերը հալածող զօրաւոր աղօթքներ, երգումներ, չար աչքի, կանանց և կախարդներէ ազատելու հնարքներ, բախտ և բժշկութիւն (լէօ): Բայց կը կարծենք թէ Ոգեհարցական և Հիբնոթիզմի այժմու յառաջդիմութիւնները այնչափ նետուելիք և յիմար գործեր չեն նկատուիր, հետեւաբար կ'արժէ մասնաւոր ուսումնասիրութեան նիւթ ընել այդ երկու գրքերը, մանաւանդ որ անոնք Վեցհազարեայ գրքին մասերն են:

Աղթարք տպուած է նոյն տպարանին մէջ 1513 և կը գտնուի Վենետիկ և Կեսարիոյ Ս. Կարապետ ու Երուսաղէմայ Ս. Յակոբեանց վանքերու մէջ:

Ո՞վ էր Յակոբ.— Հայ մ'էր Յակոբ և սխալ է ենթադրել թէ Իսաղացիք տպած են մեր առաջին գրքերը: Ապացոյցը այն է որ, անկարելի էր որ օտարազգի մը կարենար զուտ հայկական գործ մը արատադրել և այն յարաբերութիւնը որ կայ Մեղապարտ

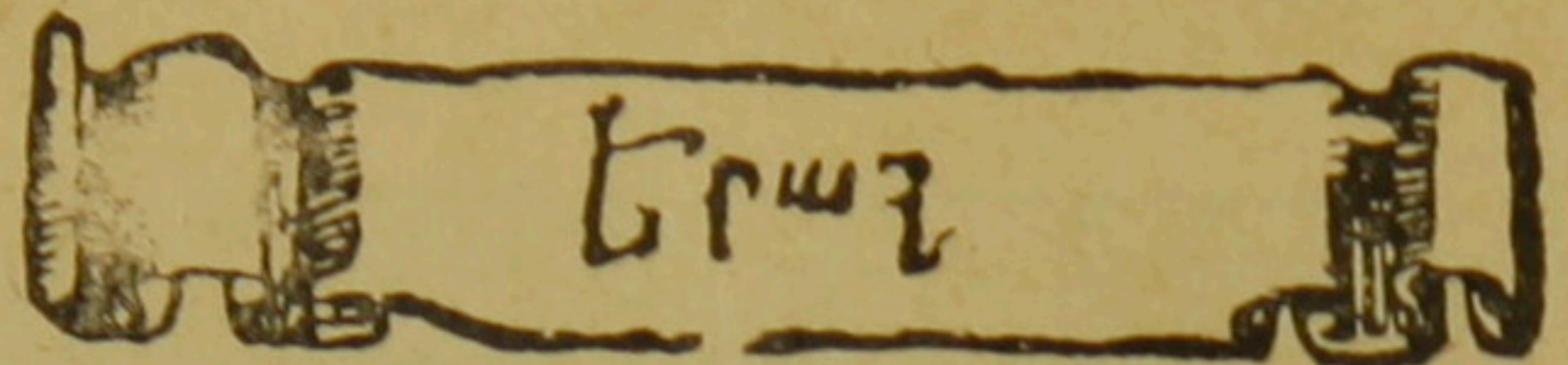

ՄԱԿԱԼԱՌԱԿ ՆԻՍՏ
 ՂԱՅ. ԱԵԾՈՒԹԻՆԻԿ:
 [ԹԻ ԱՂԴԻՏՆԻՍԱՂ. ԱՐԱՏԷՂՄՈՒ
 ԹԻՆԵԿԼԱՂԷԿ: [ԹԻ ՃԱԽՂԻՏՆ
 ԻՍԱՂ. ԻՃԱՆԱՎԱՐՏԵՐԹԱՅ. ԿՅ
 ԱՐՈՎԳԱՅ: [ԹԻ ԱՈՂԻՂԻՏՆԻՍԱՂ
 ԳՂԻՍԱԼՈՐԼԻՆԻԿԵԾ: [ԹԻ յԵՍ
 ԻՂԻՏՆԻՍԱՂ. ԱՆՍԱՐՈՒԹԻՆՎ
 ԱՐԻ. ԿՏԱՐՐԱՄԱՆԱՅ: [ԹԻ ԱՂ
 ԱԿԱՆՂԻՄԻՆԻՍԱՂ. ԱԵԾՈՒԹԻՆ
 ՆԳՅ: [ԹԻ ԺԱՅՐԱԿԱՆՂԻՆԻՍԱ

ունեցած օրինակները, որոնք կորսուեցան Զմիւռնիոյ հրդեհին: Իմ ունեցած օրինակս (Տաղարան) որ 1901ի ձերբակալութեանս ատեն Յիշատակարանի շատ մը նիւթերուն հետ միասին գըրաւուեցաւ և ոչնչացաւ, գնած էի Կեսարացի ծերունիէ մը: Էվէրէկցի կօշկակար մը օր մը ձեռքս տեսնելով լուսանկարները առաջին տպեալ գրքերուն, հաւաստեց թէ նոյն գրքերէն իրենց տան մէջ ունէին և թէ իրենց պապերէն մնացած է:

Այս մասին պիտի լուսարանուինք

ԹԵ ԸՆԱՄԱԿԼԻ ԻԳԼԱԼ ՔՆԱԻՐԻԿ:
 Ի ՄԱՐՄԻ. ԻՂ. ԹԻԱՄԱԿԼԻՆԻ.
 ՄԱՐԻՄԲԱՐԻԼԻՆԻ: [ԹԻԱՎԱՐԳ
 ՎԻՆԻ. ԱՂՈՒԹԻՆՎԻՆԻԿԷՈՐ:
 ՈՒՄԵՆԻՄԱՍՏՆԱՎԻՐԻ. ԱՍԵ
 ԱԼ ՅԱՂԱԳՍԼՈՒՆԻՆԱՆԵ. ԵՐԿՆԵ
 ՕՐԳԵՐԱԳՆ յԱՅՄՆԻ:

ՄՈՒՍՏԱՆԻՆԻՍԱՆԻՆ. Ք
 ԱՐԻԿ. ՏՐԻՄԱՐԿԱՏԵԼ.
 ԱԵՐՄԱՆԵԼ. ԻՃԱՆ
 ԱՎԱՐՏԵՐԹԱԼ. ՈՐՏԻԼԱՆՂԱ
 ՆԱՅՄԱՆՂԻԲԱՅԿԱՎՐԻ. ՈՐԾՆԱ
 ՆԻԲԱԽՄԱԼՈՐԼԻՆԻ. ԵՐԱԳՆՄ
 ՈՒՄԵՐԿՈՒԼԱՆԿԱՄԱՐԻ:
 Բ. ԱԵՐՆԲԱՐԻԿ. ԿՈՐՈՒՄՆՈՎ
 ՄԱՆԻ. ՏԻԼԱՆՂՆՈՂ ՉԱՆԱՅ. ՈՐԾ
 ՆԵՄԻՔԱՆԳ ԳԱՄ ԿԱՎԱՆՕՂ ՎԻ

եթէ վենետիկեան և վիեննական Մը-
 խիթարեանք, Երուսաղէմ և Անտոն-
 եան միաբանութիւնները յայտնեն թէ
 ուրկէ գնած կամ նուէր ստացած են
 այն հազուագիւտ 5 գրքերը:

Այս մասին Հ. Ալիշան Հայ Վենե-
 տի մէջ (էջ 499) գրած է թէ Փոքր
 Հայքէն աւելի Կեսարացիներ գաղթած
 են վենետիկ և թէ հաւանական է որ
 Յակոբ ալ Կեսարացի ըլլայ, ուր ծաղ-
 կարարութեան արհեստը աւելի ընդ-
 հանրացած և զարգացած էր և Յակոբ
 գրքերը տպելէն ետք Կեսարիս գացած

Էւարաց
 Դ. օրտէշտի. կբարիլիսի:
 Թէ ձախական թիսաւ. գրու
 զլեւարտէշտի: Թէ ներսն
 իսաւ արտնէ զու թիսն զայիւրն:
 Թէ աշկոպ սիսաւայ. ինչոպչ
 ատ. կիւրան ձիսաւոր զու թի
 ւայիսի:
 Թէ ներքիկոպ սիսաւ. իմեծա
 ցմեծու թիսն զայիւրն կիւրայ:
 Թէ ասկանակ սիսաւ. ճեռաւոր
 մարդ տեանս:
 Թէ ձախակ էրիկոպ սիսաւ. ճեռ
 աւոր զայիւրն. ուստի ձիսաւ
 ւսի:
 Թէ ներքիկոպ սիսաւ. արտնէ
 զու թիւսի:

13 Պարզ աճումար

և հետը տարած ըլլայ և հոն մեռած:
 Մեր առաջին 7 սպագրիչներուն
 ձննդավայրերը:
 Յակոբ՝ անձանօթ, տարան Վե-
 նետիկ 1512:
 Աբգար և Սուլթանչան՝ Թոխաթցի
 Վենետիկ և Պոլիս 1565:
 Յովհաննէս քհ. Տերզնցի, Տիգրա-
 նակերտցի:
 Խաչատուր Վ. Կեսարացի 1640:
 Յովհաննէս՝ Անկարացի:
 Մատթէոս՝ Ծարեցի:
 Ոսկան վարդապետ՝ Երեւանցի:

* * *

Լւարանք
 Բմրագոյն. անձրեոյն շանկէսօ
 շմոյ: Թէ իմուտաարեուհոյ
 մելանէ. ամբոյն շանէ.
 Թէ երկին քնշաղ ընդաղէրե
 ի. պարգոյն շանէ:
 Է թէ կամեւս մանալ զձմեռն
 Թէ դժար գայ թէ ոչ:
 Լալ զլէրադիրտարոյն. կերթ
 է. է. որիսոն արճմայ. չորսիլ է
 րայսմ. կերթ. գ. գ. Թէ. ա. մայ
 դժար գայ ձմեռն կիսաւ. Թէ. ք.
 մայ. մ ի ջակ գայ. Թէ. գ. մայ կ
 արճ գայ:
 Արքոյն կիւրղի ճայրապէտիս
 աս սցեալ է գամակաղանդաց:
 Է թէ կաղանդն սիկիրակիլիսի:

14 Պարզ աճումար

Իր լուսանկարը.— Աւելորդ պիտի
 ըլլայ ըսել թէ Յակոբ պատկեր չու-
 նէր և չէր կրնար ունենալ, Յիշատա-
 կարանի համար պատկեր մը պատրաս-
 տեցինք 1912ին, որը նախ քան Յիշա-
 տակարանի մէջ տպուիլը արդէն հրու-
 տարակուեցաւ Թէոդիկի Տիպ ու Տա-
 ոին և գրեթէ բոլոր թերթերուն
 մէջ՝ նոյն տարին յորեկեանական համ-
 դէսներու տաթիւ:
 Մեր մտածումը այն եղաւ որ ա-
 պագայ սերունդին ներկայացնել նկար
 մը որ ենթադրել տար տիպարը առա-
 ջին տպագրիչին, ատոր համար տարի-

ՎՅՊԳ

Ճմեռնապիսուղ. և ճիւղնե՛ծ: գա
րուհագիճայիս. և ամառնե՛րա
շտ. և չարաշունչ. Տողմճարաւ
շընչ ուլ. պտղոցնու ազու՛ծիւ
ն. մեղր յոչ ուլ. Չերմճատ. կանա
ցարտմու՛ծիւն. մանկանցկոր
ուստ. պատերազմունքանբաւ.
Էրկուշաբ՛ծիլիսի. Ճմեռնք
աղցրեաղէկ. գարուհագիւն.
անձրեքմե՛ծամե՛ծք. ամառնչ
ուլ. աշունչ որե՛ղերմայիս. Տիւ
անդու՛ծիւնշատ. յանկարճակ
իմաստիստ. տառապէլոցնու ա
զու՛ծիւն. Տացմիջակ. մեղրսա
կաւ: Էրեքշաբ՛ծի. Ճմեռնյե
րկարեկիստ. գարուհագիւն.

Գ.Բ.

15

Պարգասովար

ներով հետամուտ եղանք և վերջապէս
փորագրիչ Պ. Նշան կարապետեանի քով
գտանք 400 տարուան հնու՛ծիւն ունե-
ցող պղնձէ փորագրու՛ծեան նկար մը,
որու փառաւոր երեւոյթը և հայկական
քիթը, մեզ համոզում գոյացուցին թէ
կրնայ ներկայանալ իբր Մեղապարտ
Յակոբ: Նոյնը ըրին նաեւ Վիեննա-
կան Միսիթարեանք լրագրու՛ծեան 100
ամեայ յօբելեանին, Շմաւոնեան քա-
հանայի նկար մը պատրաստելով:

Սոյն պղնձէ փորագրու՛ծիւնը յանձ-
նելով ծանօթ նկարիչ Պ. Երուսանդ Տէ-
միրճեանի, որ գծեց փոքրիկ փոփո-

ՎՅՊԳ

նի. զի այնաւրնկայէնգեղբայ
րնեսպան. սերմանելունկէլ. Ծ
աւուղղէլ. Երագնսուտե:
Գ. աւրն. Դշիոյնսէղիւնգլիբ
իաչնեգիտյերուսաղէմբարի
է: նաւուղէլ. Իճանապարճեր
Թալ. կորուսեալնգտանի. Տի
ւանդնող Չանայ. ործնանիչն
աճաւորե. Երագնյաւրնելանէ:
Դ. աւրն. միսնչգործել. կա
միճանապարճերԹալ. որՏիւ
անդանայիստի. Բայցապրի. Եր
ագնբարիէ. կորուստնյուշգտ
անի: Է. աւր. նոյիտապանե
մուտբարիէ. նաւուղղէլ. Իճ
անապարճերԹալ. զմանուկն

Գ.Դ.

16

Պարգասովար

խու՛ծիւններով և կը կարծենք թէ
այսօր նուիրագործուած է:

Իր յիշատակարանին վրայ ակնարկ
մը. — Չանագաններ կարծիք յայտնած
են թէ ինչո՞ւ գրեցաւ բառը գործա-
ծած է, քանի որ սպագրուած են սոյն
գրքերը, — տար պատասխանելու հա-
մար առաջին տպուած գրքերու յիշա-
տակարանները կը ներկայացնենք:

Յակոբ 1513—գրեցաւ Սր. դուռս ի
Վէնէ՛ժ:

Յովհաննէս Թուրկուրանցի 1513 ևս
Յովհաննէս Թուրկուրանցի կարճ համա-

Վ լ ա տ ա ր ա գ

արարածոց . հա յ ն ր ն ա մ եր ոյ յ ի
 ք ի . մ ե տ ա ր գ մ ե գ ի փ ու ճ ու թ ի .
 ա յ լ փ ի կ ե ա յ ի չ ա ր է ն : ի ճ ա յ ն :
 Չ ի ք ո կ ա ր ք ա յ ու թ ի կ զ ա ւ ր
 ու թ ի կ ե փ ա ու ք յ աւ ի տ է :
 Դ ա յ . ա մ է ն . ք ա Տ ի չ չ ա կ ն ք է ի չ
 է ր ա ժ ո ղ ո զ ր գ է ա ն ա ս է լ ո զ :
 Ի Թ ա ղ ա ղ ու թ ի ա մ է ն է ց ու ն ա
 ւ ի կ . է ւ ը ն ղ Տ ո գ ո յ ի ք ու մ .
 ղ փ յ . է ր կ ր յ ա գ է ս ց ու ք . ժ ո ղ ո զ .
 ա ու ա ք ու տ ր . է ա մ ի կ ա ն ր ն ի
 ծ ու ն կ ա . ք ա Տ ի ու ն ա ր Տ է ց ու ց է
 ա լ զ գ լ ու ն ն ա ու ա ջ ի ս է ղ ա ն ո յ ն
 կ ա ս է գ ա ղ աւ :
 Ա ռ ա ղ ք է ր ղ է ս կ է ն ա ց կ ք ի ու
 մ ա ո ղ ո ր մ ու թ է Տ ո գ ի ղ ս ք . ո ղ ո

17 հորհրդատեսր

- ուստ ասացի զայս բանս
- Արգար— 1565 շինեցաւ նոր գիրս :
- Արգար— 1565 շինեցաւ զայս նոր գիրս :
- Արգար— 1565 խնդրեցի զայս նոր գիրս և երես հրաման շինելոյ 208 :
- Արգար— 1565 կազմեցաւ Ար. երգարանս :
- Արգար— 1565 ամէնն կոխած է և իսկի գրչի գիր չկայ ի գիրքս բաւ է թիւ 211 :
- Արգար— 1565 կազմեցաւ պարզայ տոմար Հայոց :

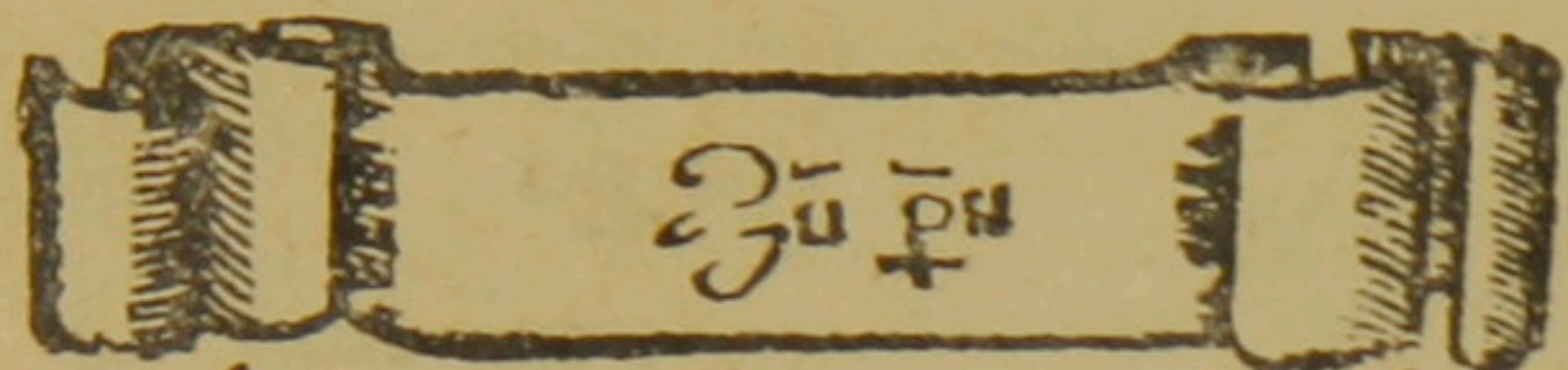
Յ ւ ք օ

Յ որ ժ ա մ կ ա մ է ս ց ի ք ա Տ ա ն ա յ
 ն ա ղ ա տ ա ր ա գ մ ա տ ու չ ա ն է լ :
 Վ ար տ կ ա յ ա կ է ս զ գ է ս տ աւ ո ր ի լ
 մ տ ա ն է կ է ղ է ց ի ն ա ար կ աւ ար գ
 աւ ն ո ր է աւ ա ն ղ ա տ ու ն ն . կ ա
 ս է ս ա ղ մ ո ս հ ար իւ ր է ու ա ու ն ու մ
 է կ : Յ ի շ է է ա յ ո ր զ ղ աւ ի թ . մ ե
 ն չ կ ի ս ա ղ ա ո . կ փ ա ու ք Տ աւ ր կ ո ր
 ղ ո յ կ Տ ո գ ո յ ն ար : է ւ ա ար կ աւ
 ար գ ն ք ա ր ո ղ է . ի ն ղ ք է ս ց ու ք
 Տ աւ ա տ ո զ . կ ա ս է ն տ աւ է ր կ
 ս ր ո ղ ո : է ւ ք ա Տ ա ն ա յ ն ա ս է գ
 ա ղ աւ թ ա :

ր գ գ է ց է ա լ ղ է ս զ լ ղ յ ա ո
 ր ա ի ս Տ ա ն ղ է ր ճ ա ր մ է
 Ե ղ յ ն ք ն . ա ն ճ ա ո է լ ի ն
 ա . ք

18 հորհրդատեսր

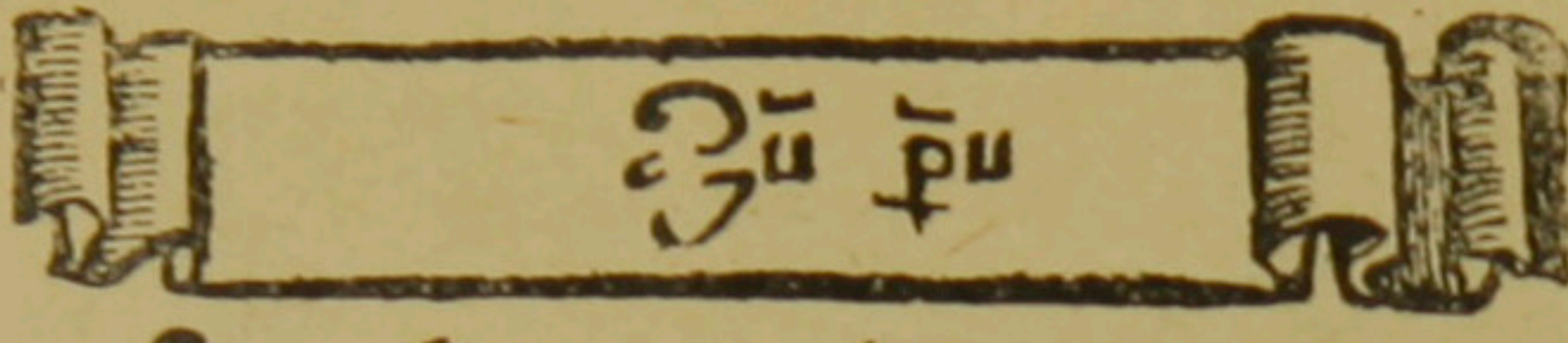
- 1584 աւարեցաւ գիրս ձեռամբ Տէր Յովհաննէսի յիշատակարան :
- 1587 և տըպագրեցաւ ի նոյն քաղաքն, Տէրզնցի և Սուլթանիան [Պատ. Հայ. Տպագրութեան Զարբ. էջ 57:]
- 1640 հազիւ կարացաք այսչափ ի յայտ բերել Զուղա Սաչատուր կեսարացի :
- 1687 տպագրեցաւ արդեամբ նահապետ Գուլնազարացի ըզսա տպագրեցի :

ոց. և ի պատճառս ճանդեր ճեալ
 կենացն ամեն: Եւ ապայք աչ ի
 եժողոպրդեանն. և աւարտման
 խաչակնք զժողուրդն ամէլոյ:
 Վերջնեալք բեղերու քիշնոր
 ճագսն ճոգոյն. երթայք ի աղ
 աղու թիւորեղիցի ընդ ամէն
 էսէանն: Դատուայ յարևելս ի
 րպագեառաթիւրբոյս եղանոյն
 և ասէ: ար յն քսն թմերոյ որ
 մեայնեզ. և երթայ իւրան քա
 ղէ իւր ի սոնն իւր ի աղաղու թիւ:
 Գրեցաւ սբ տառս ի զ. կբ. ի սն
 ապա ճբ աղաքսի կնեժորեկէն
 տիկ քո անկատեան. ճեւաւ մբ մե
 ղապարտյա կոբին ու զոր կարդայ
 քմեղաց թողու թիւնրեցեք անյ:

19 խորհրդասեօ

Այս ցանկը դիտմամբ դրինք հա-
 մոզելու համար «գրեցաւ» բառէն շը-
 փոթողները թէ՛ տպեցաւ բառը չէին
 գիտեր և ատոր համար գրեցաւ գրած
 է Յակոբ, քանի որ մինչեւ Նահապետ
 Գուլնազարցի կազմեցաւ, շինեցաւ,
 գրեցաւ, կոխած է, աւարտեցաւ, ա-
 սացի, յայտ բերել, տըպագրեցաւ բա-
 ռերը կը գտնենք և նոյն իսկ ձեւա-
 հիրձեան իր յիշատակարանին մէջ՝ կը
 յայտնէ Աբգար դպիրի Պոլիս տպած
 գրքերը և որ այսօր պատիւը ունե-
 ցանք իր պարզատոմարին գոյութիւնը
 հաստատել երոստղէմայ վանքին մէջ և

րմեայ ժողոպրդեանս որ քիտն
 արճեալ երկիր պագանէն ասո
 աջի սն թե քոնմ. պաճեայ
 զսոսայամ պողջա. տպաւորեայ
 ոգոջ սոցայ յճեմ արմսոյց ուցա
 կի. առ թճառանգու թիւ կիւյն
 ճակճանդեր ճելոյ քարեացի
 ի ճայն: քիւ յիւն թմերոյ.
 ընդ որում քեզ ճոգոյս քսն յե
 աւրամէն ակալի փառ:
 Եւ քաճեր կրպագեւ ճամբ ուր
 եզսեղան և ասէ:
 Նայեայն որմ եր յն քս յերկն
 իցի սրբու թէնէ քոնմե. և աւթո
 ույ փառաց թագաւորու թեքո:
 Եկի սրբէ և կիւց ուցանէ լզմէ
 Ե.գ.

20 խորհրդասեօ

որուն յիշատակարանը պիտի հրատա-
 րակենք, կ'ըսէ թէ «եղեւ ստամբայ ի
 կոստանդնուպոլիս» հետեւորար պարզ
 է ենթադրելը թէ տպագրեցաւ բառը
 տպագրութեան հայերու մէջ մանկէն
 շատ ետքը սովորական եղած է:

Յակոբէն առաջ հայերէն գիրք սպուած է՝

Ոչ բացարձակապէս թէեւ Հայր
 Զարբանէլեան իր տպագ. պատմ.
 սկիզբը յիշած է 1472 թուականին հը-
 րատարակուած բազմակեզուեան Բե-

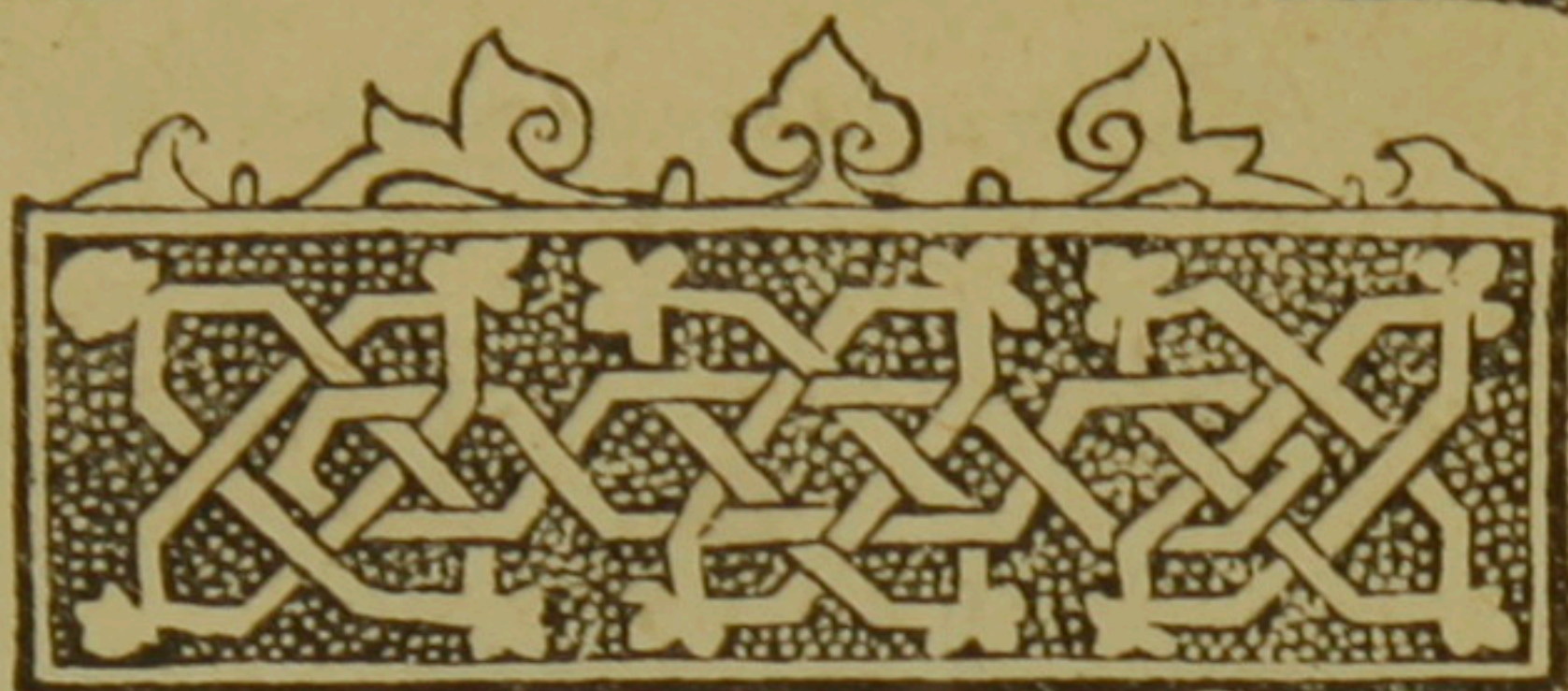
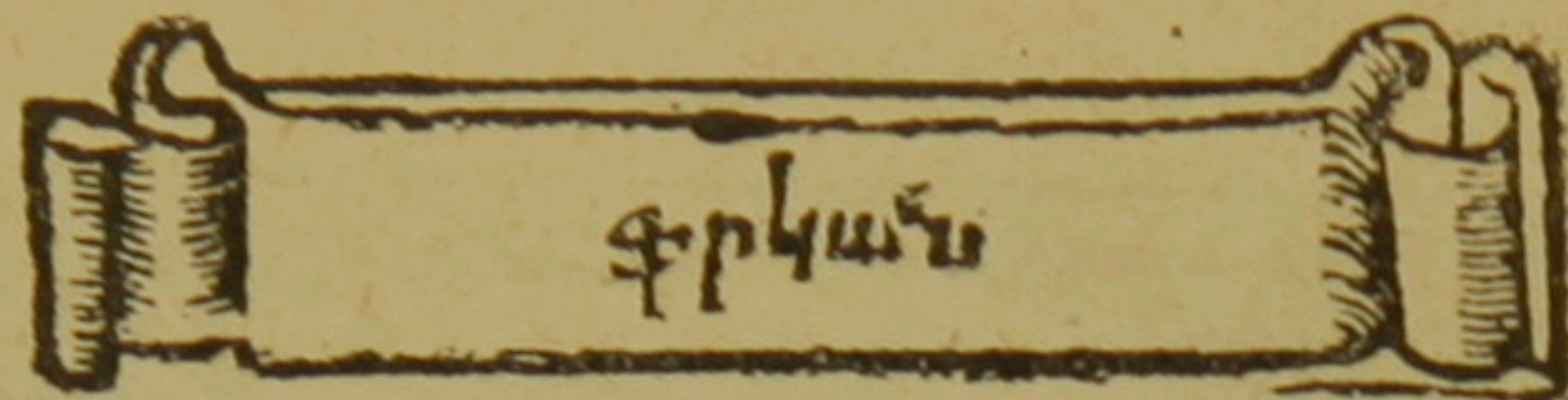

23 Ուրբաթագիրք

չատակարանի վերաբերող շատ մը ձեռագրերու հետ գրառուեցաւ թուրք ոստիկանութեան կողմէ:

Սոյն գրքերը լուսանկարելու համար 1911ին Երուսաղէմ գացի, ուր սակայն կարելի չեղաւ տեսնել, այն ատեն Երուսաղէմի վանքը խառնակ վիճակ մը կը ներկայացնէր: Աւելի ետք տարիներու ընթացքին, շնորհիւ հանգուցեալ տեղապահ Դանիէլ եպ.ի, Դաւիթ վ. Տէրաէրեանի, և մանաւանդ արդի լուսարարագետ Մեսրոպ եպ. Նչանեանի, Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեանի և Տիգրան խան Քէլէկեանի բարեխօսութեամբ՝ ունեցայ 1913ին լուսանկարները առաջին սպրտած գրքե-

տող քրկանեասացեալ

ըջեւերթարիմիտիւ
 Ծար. էգերեւարմարոյ
 Եւտրիմար. քանկո
 Ծրուսիրգախ քատչոգ
 Իդ. այտանցաւորմարմադիչ
 Ծար:

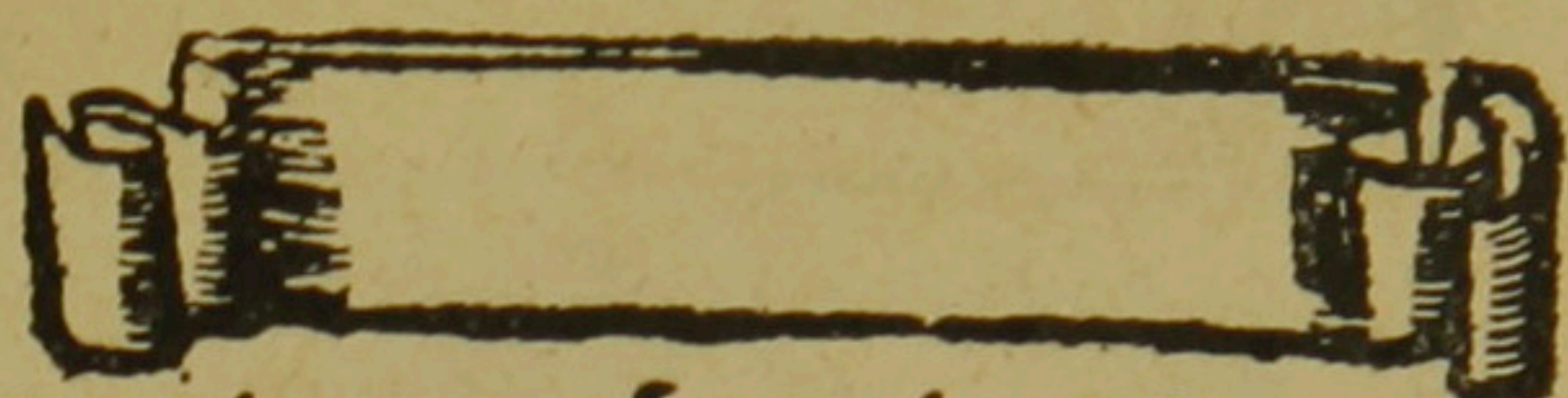
Ի կերեխում ճեւմեղաց.
 Ի շուրջ կուգաս զաւրնանդադար
 զրկեաւտաւարմադիտիկեր.
 գերացընեոյրդանց ճամար

24 Տաղարան

րու էջերէն, որոնք չկրցանք հրատարակել այն ատեն, բայց այսօր բախտը կ'ունենանք հրատարակել:

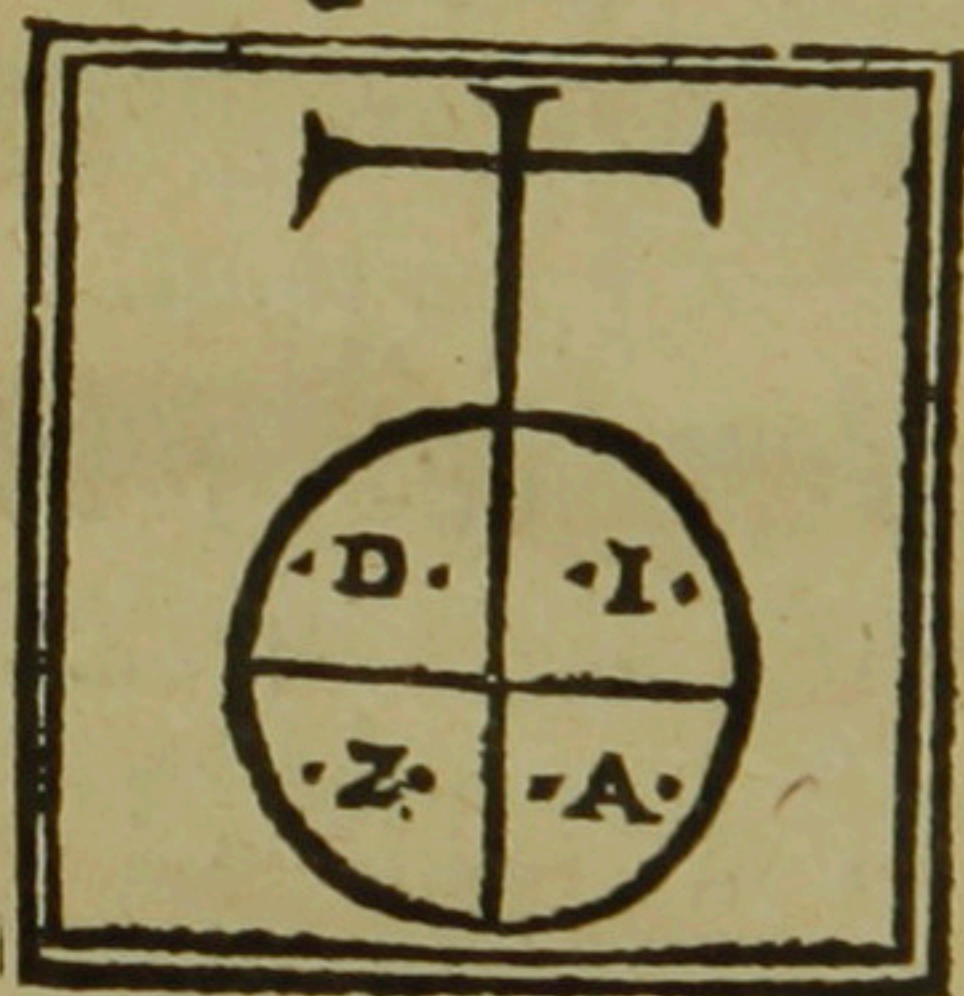
Ծանօթութիւններ՝ Տրդատ եպ. Պալեանի. — «Պէտք է փութով ըսեմ՝ թէ մասեանս է Պատարագամատոյց, Ուրբաթագիրք և Տաղարան, միասին կազմեալ անտարակոյս ի սկզբանէ:

«Մատենիս՝ բացի տախտակեայ կաշեպատ ամենահին կազմի երկու կողքերէն որոնք հինցած են, թղթերը գրեթէ մաքուր մնացած են, և սեւէ սրկիտա ալ չունի: Գիրքն ութածով է

ն . զիւրգործ արի քնիպարէ
Տան . զգլուխքսկտրեցիւերայ
պաղէս . մարմնիւիւկերձևան
է սյուլանէս թուրկուրանցի .
կարճ ճամառ օտասցի զայսքան .
տրընտայ ձեզ խաղաղու թի .
պահեանս փորձեանս սասան :

.ա. .բ. .գ. .դ. .ե. .զ.
.է. .ը. .թ. .ժ.

25

Տաղարան

17 հարիւրամեար երկայն և 11 հմ.
րայն : Ամբողջ մասեանն միաստեակ,
մեծաստու և տձեւ գրով տպուած է :
Գիրն կը նմանի ճիշդ մեր ձեռքն ե-
զած Ազթարքի :

Նշանակելի է որ տպագրութիւնն
եղած է կրկնագոյն, սեւ և կարմիր
մեղմնաւ : Կարմիր գոյնն ոչ թէ մի-
այն վերնագիրներու՝ այլ և տեղ տեղ
էջերու մէջ ալ տպագրուած է : Տպագ-
րական սխալներն նուազ են , աչքի կը
զարնէ ս առան որ յսճախ ո առախ
տեղ գործածուած է և փոխադարձա-
բար : Բառերն թէև շատ տեղեր ի-

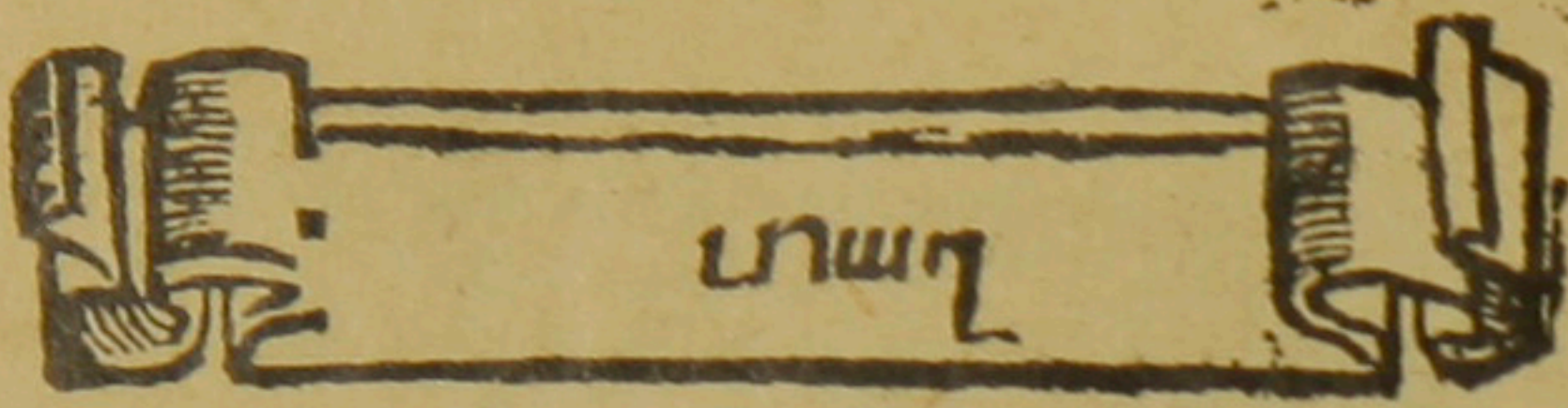
ԱՌՍԶԻՆ

առը քիամե նազ օր
յարու : ԱՌՍԶԻՆ
Ջանիկի լեւոնիկի
Մասանգ . կիւերան
րաւան թեւարկեալ . կիւեր
այնացոյցաճոյլ քակեղէր . կի
վերայնորայքէճեզ քծիրանի
կիւերայնորայորդի թագաւոր
ի . կառաջիւնորայմանկուսիք
էցիկ ք . կիգրկիսոցայսաղմաս
րան քե քնար ք . որ քերքի

26

Տաղարան

րարմէ անջատուած են , բայց կան եր-
բեմն տեղեր ալ՝ ուր անբաժան մնա-
ցած են , այսու ամենայնիւ պէտք է ը-
սենք թէ իր ժամանակին համեմատ՝
տպագրութիւնն մաքուր և կանոնաւոր
եղած է : Ունի կէտագրութիւն , գըլ-
խագիր (մեծու մասամբ կարմրու),
զարգագիր, պատկերներ : Եւ կիսախո-
րանք միայն վերջի մասին, Տաղարանի
մէջ :

Մաղաշիեսացեալ:

Մաղեուսուտեղ բայր
ք. աշխարհսբաւնե
րնիւ ըման. ուրէնթագաւոր
քւիշխան ք. պարոնայքուսո
ւ ըմանուխան:

Շինեցինքերդու քաղաք.
դարպրանի ու շատդատեցան.
յետոյգեմանտերթողին.
ու մըտանի հողի գնտան.
Մաղաշմիւսաբիրմեղաւք.

27

Տաղարան

Ծանօթագրութիւններ

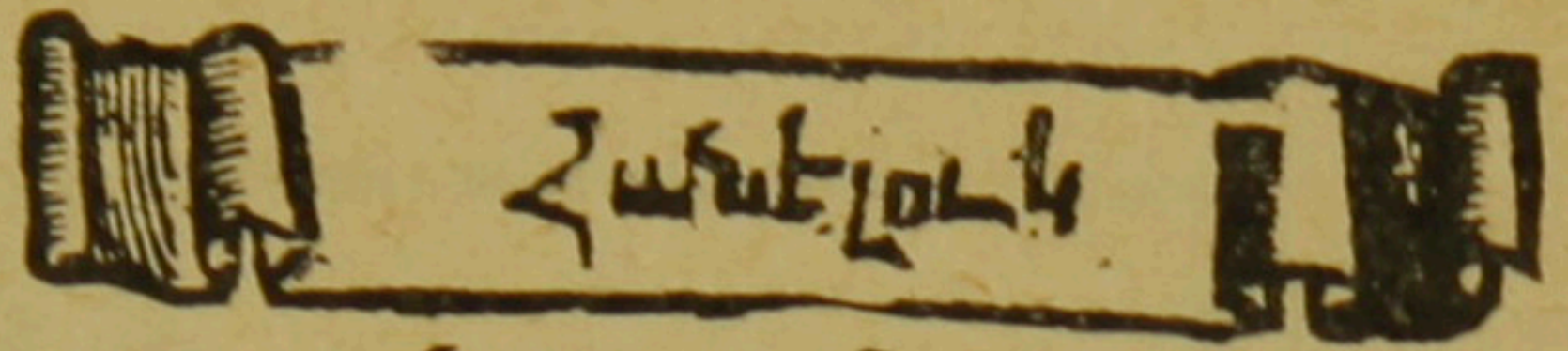
Մեսրոպ եպ. Նշանեանի

1512 և 1513 տարիներուն վենե-
տիկ տպուած հինգ գիրքերն ամփոփ-
ուած երեք հատորներու մէջ՝ դատ գտտ
կազմուած: Այդ երեք հատորները կը
նշանակեմ A. B. C. գլխատառերով:

A.

Ունի՝ 270 թուղթ, կը բովանդա-
կէ՝

1.— Տաղարան՝ թղ. 1ա — 63բ:
Սկիզբէն 9 թուղթ ինկած:

ին քընծանիզմայրուաճին.
Թեփոկու մասըն քեզպիտին.
դու չաւսիրեգորսորդընին:

Հյն

Չամէնշրջինքսիքարեր.
ունիծատու մագէկըճեր. գին
ու ունիաղվորտկեր. Լաւճտե
ճրիդանկիկոնթեր: Մաքի
է յմծբանսէն մանել.
Տերսպայելու չեգուուզէկել.
եքարիւ աղվորընկեր.
բայցզաւճնուտեզին չգիտտեր.

Լաքաւ

Մայկարմիր ճագնիկարտիք:
ու խատու մատունի շապիք.
բողորիզին չըզկծիկ.

28

Տաղարան

Լուսանկարուած է՝ երես 63բ, №
1: Լուսանկարին մէջ իրենց d. i. z. a.
նշանատառերով ձեւը կը գտնուի նոսեւ
«Պարզատու մար» ի վերջին երեսին ներ-
քեւը:

2.— Պարզատու մար՝ 1512ին տըպ-
ուած, թուղթ 64ա — 122բ: Թղ. 64ա
դատարկ երեսին ճիշդ մէջ տեղը տըպ-
ուած է գիրքին անուընը այս ձեւով.

Այսէպարզ

այսու մար

հայոց:

Լուսանկարուած են երես 64բ —
65ա՝ № 2, երես 104բ — 105ա՝ № 3,

եր. 106բ—107ա՝ No. 4, և եր. 116բ—117ա՝ No. 5:

3.— Աղբարբ՝ թուղթ 124ա—270բ: Վերջին մասէն թուղթեր ինկած:

B.

Ունի 135 թուղթ և կը բովանդակէ՝

1.— Ուրբաքաղիբ՝ թուղթ 1ա—61բ: Սորա թղ. 47— 1ը յետոյ ձեռքով գրուած են և ինկած թուղթերուն տեղը դրուած:

Հուսանկարուած են երես 10ա No. 6 և եր. 23բ—24ա No. 7:

2.— Տաղարան՝ թուղթ 62ա—135բ: Հուսանկարուած են երես 76բ No. 8, եր. 82բ No. 9, եր. 84բ No. 10 և եր. 106բ—107ա No. 11:

C.

Ունի 40 թուղթ: Թղ. 11 և 12ի

մէջտեղ կը պակսի մէկ թուղթ:

Կը բովանդակէ՝

Խորհրդատեք, «Պատարագ Յս.Բս.» անուանով:

Հուսանկարուած են երես 1ա No. 12, եր. 30բ—31ա No. 13, և եր. 40ա No. 14: Գիրքին կարեւոր յիշատակարանը ամփոփուած է No. 14 նկարի վարի հինգ տողերուն մէջ: [Թ. 19]

No. 15 նկարը Ձուղա տպուած «Հարանց Վարք»ի յիշատակարանն է: Կարեւոր էր այս գրքին դուռը նկարել, բայց ինկած է դժբախտաբար:

Բոլոր նկարները ունին բնագիրներուն ճիշդ մեծութիւնը:

Մեսրոպ վ. ՆՇԱՆԵԱՆ

6/19 Յունիս 1912

Երուսաղէմ

ՅՈՎ. ՀԱՆՆԵՍ ՔՀՆ. ՏԷՐԶՆՅԻ ԵՒ ԻՐ ՈՐԴԻՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐԻԶ

Յաջորդական Մատենադարի մը վերապահելով Արգարի դպրի և Սուլթանյան որդւոյն կենսագրականը այժմ կը ներկայացնենք Յովհաննէս Տէրզնցին՝ որ քահանայ մըն էր Ամիթ կամ Տիգրանակերտ քաղաքէն՝ որդի Խանէսի, յայտնի չէ թէ ինչու՞ Տէրզնցի կոչուած է:

Իր կողակցին՝ Ինտիքբաշէի մահուամբ երկու աղջիկ, և եօթ տարեկան մանչ մը որբ կը մնան: 1583ի միջոցներուն, կարօտութեան և կամ ուրիշ որեւիցէ պատճառով կը ստիպուի Հռոմ ելթար:

Հռոմ ելթալով հոն կը ծանօթանայ Արգարի որդւոյն Սուլթանյանի և

որուն ընկերանալով կը տպագրէ 1584ին Գրիգորեան Տուժարը: Ամուսնոյն մահուանէն շատ տարի ետքն է անշուշտ որ այդ ճանապարհորդութիւնը ըրած է որովհետեւ իր հեան է նաեւ իր Խաչատուր որդին, չափահաս պատանեակ մը, զոր իրեն օգնական կամ ինչպէս ինք կը յիշէ թերադրիչն կը կոչէ իր ձեռք զարկած գործին:

Այս տպագրութիւնը յաջողցնելէն ետք (1585—1586) կը մտադրէ հայրենիք վերադառնալ և արդէն քսանօրեայ ճամբորդութիւն ըրած էր, երբ անակնկալ կերպով զինքը կը բռնեն ու կը բանտարկեն, ինք բանտարկուելու արժանաւոր յանցանք կամ լիստ

մը բրած չըլլալը կը գրէ յիշատակա-
րանի մը մէջ, և յայտնի չէ թէ ի՞նչ
պատճառաւ ձերբակալուած է, անշուշտ
ենթադրութեամբ կամ կասկածով ե-
ղած գործ մըն էր այդ բանը որովհե-
տեւ անմեղութիւնը հասկցուելով, ոչ
միայն զինքը կը թողուն այլ և գոր-
ծելու ազատութիւն և սուրբ զ կըլ

29 Տէր Յովհ. Քհն. Տէրզնցի
եւ իր որդին Խաչատուր

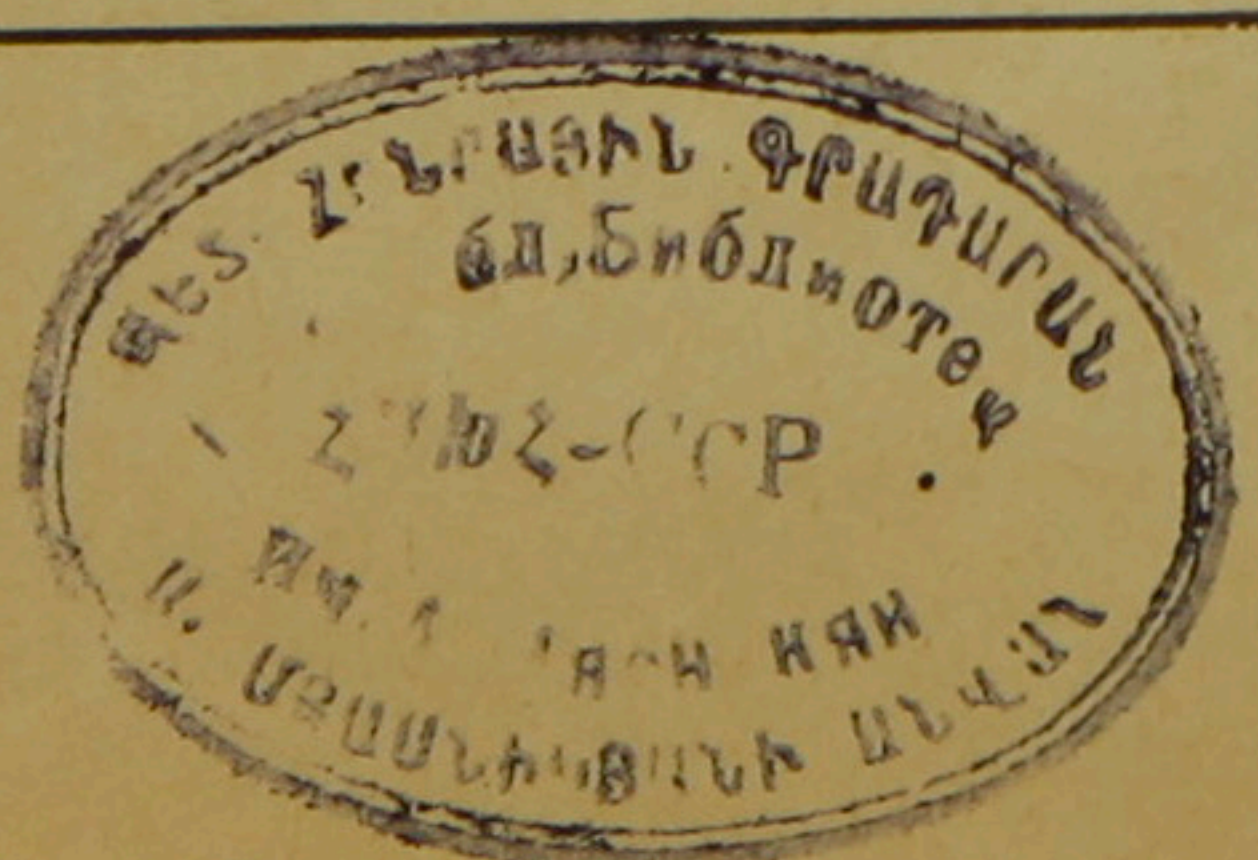
նորհեն Վենետիկի մայրաքաղաքին մէջ:
1587 թուականին Տէրզնցի Վենե-
տիկի մէջ տպագրած է Սաղմոսարան
մը որուն սկիզբը կը գտնուի իրեն և
իւր որդւոյն Խաչատուրի պատկերները
և նաեւ հետեւեալ յիշատակարանը.
«Յիշեա՛ զմեզ Տէր յորժամ գաս ար-
քայութեամբ քո և սղորմեա մեզ. Տ.
Յովհաննէս Տէրզնցին և որդին Խաչա-
տուրն ծառայք Աստուծոյ և յիշողաց,
ՌՂԵ (1035=1586): Յիշատակարան է
սակաւիկ փառք Ամենասուրբ Երրոր-
դութեան Հօր և... Աւարտեցաւ գիրս
ձեռամբ Տէր Յովհաննէս Տէրզնցոյս և
որդւոյ իմոյ Խաչատուրին ի թվին ՌՂԶ

(1036=1587) ի մայրաքաղաքն Վենե-
տիկ, ընդ հովանեաւ Մարկոս աւետա-
րանչին ի թագաւորութեան Պապուայ
Չիթօնին, ի պատրիարքութեան Ջուան
Թրւիզանոյն, և Բանաստուն Ջուան Ալ-
բերդին, ձեռնասուր Խօծայ Շահսոյուն
և հագեւոր որդւոյն իմոյ Ստեփաննոս-
սին և այլ Ջոզեցոյց զոր Տէր Աստ-
ուած տացէ ըստ սրտից իւրոց: Այլ
զկարապետ Բաղչեցին յիշեցէք ի Քրիս-
տոս զուոր բազում օգնութիւն հասոյց
մեզ: Այլ և զերեսս արկանեմք ոտից
ձերոց մոխրամածեալ և արատաւալից
հաւաչմամբ հայցեմք և մողթեմք ի
ձէնջ. զի մի ողորմայիւ արժանի առ-
նէք զկենակից իմ զԻնախըրաչէն և
զմայրն իմ զՄարիամն և զհայրն իմ
զԽանէսն զփոխեալքն առ Աստուած. և
յիշողացն և յիշեցելոյս Աստուած ո-
ղորմեսցի յիւր միւսանգամ գալուստն
ամէն»:

Տէրզնցի իր որդւով Վենետիկէն
կ'անցնի Մարսէյ և հոն հայերէնի կը
թարգմանէ Le Chevalier Paris et la
belle Vienne անուն վիպասանութիւնը
ոտանաւոր չափով, ինչ որ 1587ին սա-
կայն, Փարիզի մատենագարանին մէջ
գտնուած սոյն գործին նմանութիւնը
չունի, կ'երեւի ուրիշ նման գործէ մը
թարգմանած և կամ հետեւողութեամբ
գրուած է:

Սոյն գործը հայերէն չափով
թարգմանուած է Փռանկ լեզուէ, որ
եթէ ուրիշ լեզուագէտի օգնութեամբ
ալ եղած ըլլայ, դարձեալ արդիւնաւոր
է Յովհաննէս, քանի որ հին Փռանկ
լեզուն և ոճը դժուարին է:

Տէրզնցի Հոռոմ եղած ատեն 1583
թուականին, նամակ մը գրած է Ե-
րուսողէմի Դաւիթ սրատրիարքին, հը-
րուիրելով որ ընծաներով Հոռոմ գոյ
և տեսնէ Գրիգոր ԺԳ. Պապը:

YAHAN ZARBIAN - LIBRAIRE-EDITEUR
N° 19 Rue Towik LE CAIRE - EGYPTE

Ջ Ա Ր Դ Ա Ր Ե Ա Ն Գ Ր Ա Տ Ո Ւ Ն

Յիշատակարան Մասենաշար կը հրատարակուի պրակ առ պրակ:
10 պրակի բաժնեգինն է եզրպսոսի համար 20 Ե.Գ.

Արսասահման 30 Գրա. Ֆրանք, Ամերիկա 1½ սոլար
Հասր 2 Ե. Գ. եզրպսոսի մեջ
Արսասահման 3 Գրանք:

Յիշատակարան մեր երկասիրուքիւնր որ հրատարակուած է 1909-14 տրջա-
նին եւ որ պսակուած է ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ 1912 տարւոյն մրցանակաւ, ըս կսա-
կի բարեյիշատակ Յովսէփ Իզմիրեանցի, բոլորովին սպառած է: Ամէն կողմէ մե-
զի եղած խնդրանքներուն գոհացում տալու համար հետզհետէ պիտի հրատարակենք
Հայ երեսելիներու կենսագրականները, լուսանկարները, գրութիւնները եւ նմանա-
հանութիւնները իրենց գործերուն հետ, անոնք՝ որոնք հրատարակած են եւ անոնք
որոնք չեն հրատարակուած այն ատեն: Նկատելով գործին բազմաձօնիս հանգա-
մանքը, «Յիշատակարան Մասենաշար», անունով պրակներ կը հրատարակենք, սպա-
սելով Հասարակութեան քաջալերանքին:

Մ Ե Ր Վ Ճ Ա Ր Ո Ղ Բ Ա Ժ Ա Ն Ո Ր Դ Ն Ե Ր Ը

Գ Ա Հ Ի Ր Է:

Խ Ա Ր Թ Ո Ւ Մ

Տիկին Զապէլ Թիւրապեան
Յր. Արարսի Մելրոնեան
Տ.Տ. Գր. Դարբինեան
Թուրեան եղբարք
Թագլոր Պետրոսեան
Գր. Գասպարեան
Տիրան Պէյլէրեան
Լօղօֆէթ Գարայեան
Լեւոն Քիրազեան
Լեւոն Կոկանեան
Արմինակ Պետեան

Տ. Մոզսէս Ասլանեան

ՅՐԱՆՍԱ (Փարիզ)

Տ.Տ. Յ. Պապէսեան
Գառնիկ Բարունակեան

Տ. Բարսեղ Մաշոյեան (2 րաժին)

Գումար 2810

Շնորհակալութիւն կը յայտենք Մարտիլիոյ ազգայիններէն Տիւր ԲԱՐՍԵՂ,
ՄԱՇՕՅԵԱՆԻ, որ անձնուիրաբար սեանձնեց Յիշատակարան Մասենաշարի գործակա-
լութիւնը Մարտիլի մէջ:

Հասցէ՝

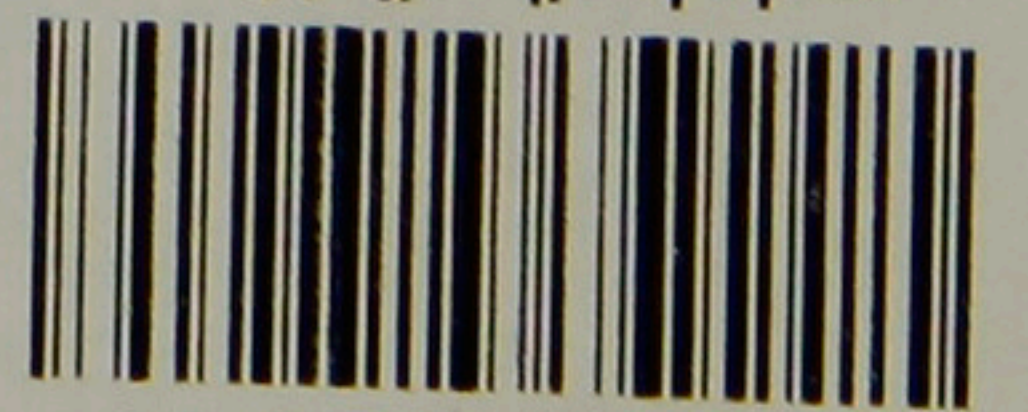
VAHAN ZARTARIAN, LIBRAIRE-EDITEUR
Nº 18 Rue Tewfik, LE CAIRE - EGYPTE.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0298700

